

MUKADDES EMANETLER DAİRESİ

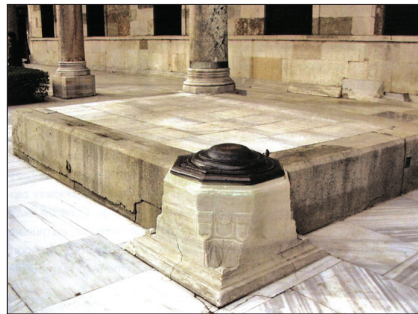

Hırka-i Saâdet Dairesi'nde Kur'an-ı Kerim okuyan hâfız

sofanın dış köşesinden bir zikzak çizerek Destimâl Odası önünde devam eden on üç kubbeli bir revak bulunmaktaydı. XIX. yüzyılda revakın sofanın güneybatısına düşen Destimâl Odası önündeki kısmı sofanın ön duvarının devamı niteliğinde, ancak daha ince (yaklaşık 9 cm.) bir duvarla kapatılıp Mukaddes Emanetler Dairesi görevilerine yeni bir koşuş yapılmıştır. Bu tâdilâtta revaklar olduğu gibi bırakılarak önde kalan kısmın üstü beşik bir tonozla kapatılıp yaklaşık 12 x 23 m. genişliğinde bir oda elde edilmiştir. Bu odanın ön kısmına dışta kalan revakın devamı niteliğinde yapılan ilâve ile on bir kubbeli yeni bir revak oluşturulmuştur. Has Oda Kasrı'nın Haliç'e bakan iki cephesi de yalnız dört kubbeli blok devamınca on bir kubbeli bir revakla çevrilidir. Revaka sonradan çapraz tonozlarla örtülü bir sıra daha eklenmiş, bu tarafa ayrıca yeni bir teras ve havuz yapılmıştır. Bu duvarın dış kısmında ona sırtını veren bir çeşme bulunmaktadır. Çeşmenin barok alınlığı ortasında II. Mahmud'un tuğrası ve altında hizmetlerini öven ve dua içeren 1238 (1823) tarihli ta'lik hatla bir kitâbe yer alır. Ölen padişah ve şehzadelerin cenazeleri burada revak altına kurulan bir çadır içinde yıkanıp kefenlenirdi. Tabuta konan cenaze, Hırka-i Saâdet Dairesi'nin giriş kapısının solunda revak önündeki mermer seki üzerine konulup helâlik dilenir ve tezkiye edilirdi. Buranın hemen köşesinde mermer bilezikli ve bronz kapaklı kuyu önceleri su amaçlı kullanılırken daha sonra Has Oda temizli-

ğinden çıkan tozların hürmeten muhafaza edildiği bir yer olmuştur. Dairenin giriş kapısının sağ tarafındaki mermer dibek buhur elde edilecek malzemenin ezilip hazırlanmasında kullanılmaktaydı. Dairenin temizlik ve buhur maddelerinin saklandığı dolapların anahtarları tülbent ağasında bulunurdu. Ramazan ayının on ikinci günü hırka-i saâdet ve diğer emanetler Revan Köşkü'ne nakledilip daire süpürülür, çinili duvarları, nişler, kapılar gül suyuna batırılmış süngerlerle silinir, ardından öd ve amber yakılarak daire tütsülenirdi. Has Oda ağalarınca hırka-i saâdet tekrar getirilip yerine konulur, Ramazanın on beşinde merasimle ziyarete açılırdı. III. Murad döneminden halifeliliğin kaldırılmasına kadar Mukaddes Emanetler Dairesi, Osmanlı padişahlarının en önemli ibadet ve merasim mekânıydı. Padişahların tahta çıkınca ilk biatı burada alır, kızlarının nikâh törenleri burada yapılır, savaşlarda cepheye götürülecek sancak-ı şerif buradan çıkarılırdı. Cülûsun on beşinci günü yeni padişahın Mukaddes Emanetler Dairesi'ne gitmesi ve kayıt defterlerini gözden geçirmesi âdeti. Ayrıca çeşitli vesilelerle yapılan dualar burada icra olunurdu. Cuma geceleri yatısı namazının ardından Hırka-i Saâdet Dairesi'nde Kur'an okunur, şehzadelerin hatim, padişahların "irsâl-i lihye" dua ve merasimleri bu dairenin önünde gerçekleştirilirdi. XVIII. yüzyıl sonlarında Lâleli şeyhinin her cuma akşam namazı sonrası sarayda Hırka-i Saâdet Dairesi önünde beklemesi âdeti getirilmişti (*Taylesanizâde Hâfız Abdullah Efendi Tarihi*, s. 135, 327, 357). Hırka-i Saâdet Dairesi'nin padişahın kendisinin de içinde sayıldığı kırk kadar görevlisi bulunmaktaydı. Has Oda hademelerinden dört kişinin Hırka-i Saâdet Dairesi'nde kalarak nöbetle Kur'an-

Mukaddes Emanetler Dairesi süpürüldüğünde çıkan tozların atıldığı kapaklı kuyu ve padişah naaşlarının konulup tezkiye edildiği mermer set

Kerim okuması kanundu. Geçmiş yıllarda çeşitli sebeplerden dolayı bazı aksamalar olmuşsa da 1996 yılından itibaren gelenek yeniden canlandırılmaya çalışılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Şem'dânizâde, *Mürî't-tevârih* (Aktepe), I, 7, 11, 28; II, 79-80; *Taylesanizâde Hâfız Abdullah Efendi Tarihi: İstanbul'un Uzun Dört Yılı :1785-1789* (haz. Feridun M. Emecen), İstanbul 2003, s. 135, 183, 327, 357, 363; *Tayyarzâde Atâ Bey, Tarih*, İstanbul 1292, I, 93 vd.; *Lutfi, Tarih*, V, 31; VI, 111; *Halil Ethem [Eldem], Topkapı Sarayı*, İstanbul 1931; *Uzunçarşılı, Saray Teşkilâtı*, s. 32, 33, 186-187, 203, 251, 324-325, 348; *Tahsin Öz, Hırka-i Saadet Dairesi ve Emânât-ı Mukaddese*, İstanbul 1953, s. 5 vd.; *Ziya Erkins, Topkapı Sarayı*, İstanbul 1959; *R. Ekrem Koçu, Topkapı Sarayı*, İstanbul, ts.; *Sedad Hakkı Eldem – Feridun Akozan, Topkapı Sarayı: Bir Mimari Araştırma*, İstanbul 1982, s. 9, 26, 27, 29, 54, 60, 74, 75, 77, 78, IV, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 85; *Gülru Necipoğlu, Architecture, Ceremonial and Power: The Topkapı Palace in the Fifteenth and Sixteenth Centuries*, New York 1991; *Deniz Esemeli, "Mekanlar-Zamanlar", Topkapı Sarayı*, İstanbul 2000, s. 63, 66, 67; *Hilmi Aydın, "Hırka-i Saadet Dairesi ve Kutsal Emanetler", a.e., s. 152 vd.; a.mlf., Hırka-i Saadet Dairesi ve Mukaddes Emanetler*, İstanbul 2004, s. 17 vd.; *Necdet Sakaoğlu, Tarihi, Mekânları, Kitabeleri ve Anıları ile Saray-ı Hümayun: Topkapı Sarayı*, İstanbul 2002, s. 205 vd.

NEBİ BOZKURT – DOĞAN YAVAŞ

MUKADDESİ

(bk. MAKDİSÎ, Muhammed b. Ahmed).

MUKADDİM

(المقدم)

Allah'ın isimlerinden (esmâ-i hüsnâ) biri.

Sözlükte "öne geçmek, önde bulunmak" anlamındaki **kadm** (**kudûm**) kökünün tef'îl kalıbından türemiş bir sıfat olan **mukaddim** "öne geçiren, öne alan" demektir. Allah'a nisbet edildiğinde "dilediği şeyi öne alan, önde bulunduran" mânasına gelir. Kur'an-ı Kerim'in bir âyetinde "kadm", bir âyetinde ise "takdîm" kavramı geçmiş zaman kalıbında Allah'a izâfe edilmiştir. Bir gün Allah'ın huzuruna çıkmayı akıllarından geçirmeyen, kibre kapılıp ileri derecede taşkınlık gösteren kimselerin dünya hayatında iyilikle alâkalı bir amelleri olmuşsa bu amel âhirette Allah'ın tasarruf (kadm) ve iradesiyle havaya saçılmış zereler gibi yok edilecektir (el-Furkân 25/21-23). Yine inatçı, iyiliğe engel olan, saldırgan, tereddütler içinde bocalayan ve Allah'tan başkasına aşkın nitelikler nisbet eden kimsenin cehenneme atılması em-

redildiğinde onun suç ortağı ile tartışmaya gireceği sırada Cenâb-ı Hakk'ın, "Benim huzurumda çekişmeyin, zira size daha önce uyarı göndermiştim (takdîm)" diyeceği ifade edilmektedir (Kâf 50/24-28). Kur'an'da ayrıca öne geçip iyilik yapma, arkada kalıp kötülük işleme fiili kula nisbet edilirken bu işler Allah'ın dilemesine bağlanmıştır (el-Müddessir 74/37) ve dolaylı olarak sözü edilen iki fiil Allah'a da izâfe edilmiştir (Mâtürîdî, vr. 847*).

Mukaddim, esmâ-i hüsnâ listesinde ve diğer hadis rivayetlerinde **muahhir** ismiyle birlikte zikredilmiştir. "Geriye bırakmak, geride tutmak" anlamındaki **te'hîr** kökünden sıfat olan muahhir "geriye bırakan, erteleyen" demektir. Te'hîr kökü çeşitli fiil sîgalarıyla on üç âyette Allah'a nisbet edilmiştir (M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "aḥr" md.).

Mukaddim ve muahhir isimleri doksan dokuz esmâ-i hüsnânın Tirmizî rivayetinde yer almış ("Da'avât", 82), te'hîr kökünden türemiş çeşitli fiil kalıplarını içeren hadis rivayetlerinde bu kavram Allah'a izâfe edilmiştir (Wensinck, *el-Mu'cem*, "aḥr" md.). Hz. Peygamber tarafından namazın başında iftitah tekbirinin hemen ardından veya selâmdan sonra okunduğu bildirilen ve farklı metinlerle zikredilen uzunca hadisin sonu şöyledir: "Allahım! Sana teslim oldum, sana inandım, sana dayandım, sana yöneldim, senin uğruna mücadele verdim, seni hakem bildim. Allahım! Önce yaptığım, sonra işleyeceğim, gizlediğim, açığa vurduğum günahlarımı affet, öne geçiren de geride bırakan da sensin, yegâne mâbud yine sensin" (Buhârî, "Teheccüd", 1, "Da'avât", 9, 60; Müslim, "Müsâfirin", 201, "Zikir", 70; bk. Wensinck, *el-Mu'cem*, "kdm" md.).

Âlimler, birbirini dengeleyen mukaddim-muahhir isimlerinin birlikte zikredilmesine dikkat çekerler. Bu iki ismin kapsamına maddî varlıkların yanında mânevî husus ve konumlar da girer. Ebû İshak ez-Zeccâc, mukaddim ismini açıklarken "kendini irade ve tercihe göre hükmen veya fiilen öne geçirilmesi gereken şeyi öne geçiren" ifadesini kullanmak suretiyle iki hususa da işaret etmiştir (*Tefsîru esmâ'illâhi'l-hüsnâ*, s. 59). İlâhî isimlerin ve sıfatların tecellilerinin ürünü olan tabiatın gerek kuruluşu gerekse işleyişi belli bir düzene yani önce-sonra, etki-tepki münasebetine bağlıdır. Müellifler, bu hususa temas etmekle beraber mukaddim-muahhir isimleri için daha çok mânevî alanlar belirlemiştir. Esmâ-i hüsnâ şerhine dair eserini tasavvufî bir neşve ile kaleme alan Gazzâlî mukaddim-muahhiri "kendisinden

yaklaştıran-kendisinden uzaklaştıran" diye açıklamış ve Allah'a en yakın olan varlıkları melekler, peygamberler, velîler ve âlimler şeklinde sıralamıştır. Ona göre kulların Allah'a yaklaşması ilim ve amel ile değil O'nun takdim ve tehiriyile gerçekleşir (*el-Maḥşadü'l-esnâ*, s. 145-146; krş. Hattâbî, s. 86-87). Gazzâlî bu sıralamasında müminlerin çoğunluğunu teşkil eden halk tabakasına (avam) yer vermemiştir. Ayrıca başka bir kategoride bulunan meleklerle Allah vergisi olan nübüvvet makamına sahip kimselerden sonra yer alan insanların Allah'a yakınlığının ilim ve amel ile olacağı ilâhî dinler tarafından bildirildiği halde Gazzâlî bu hususa işaret etmemiştir. Cenâb-ı Hakk'ın maddî ve mânevî âlemlerin düzenini kurup onları yönettiği konusunda şüphe yoktur; duygu ve düşünce selâmetine mazhar kılınmış bir müminin buna itiraz etmesi de söz konusu değildir. Ancak tertip ve düzenin yine Allah tarafından belirlenen ilke ve kuralları mevcut olup kulun sorumluluğu ve Allah nezdindeki konumu bu ilke ve kurallar çerçevesinde şekillenir.

Mukaddim ve muahhir isimleri fiilî-kevnî sıfatlar içinde yer alır. Bu isimler, yaratılmışlara yönelik ilâhî fiiller içinde denge sağlama esasına bağlı olan dâr-nâfi', hâfid-râfi', kâbız-bâsıt, muhyî-mümît ve muiz-müzil isim gruplarıyla konum benzerliği arzeder.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, "aḥr", "kdm" md.leri; *Lisânü'l-Arab*, "aḥr", "kdm" md.leri; Wensinck, *el-Mu'cem*, "aḥr", "kdm" md.leri; M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "aḥr" md.; Buhârî, "Teheccüd", 1, "Da'avât", 9, 60; Müslim, "Müsâfirin", 201, "Zikir", 70; Tirmizî, "Da'avât", 82; Zeccâc, *Tefsîru esmâ'illâhi'l-hüsnâ* (nşr. Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk), Beyrut 1399/1979, s. 59; Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 40, vr. 847*; Hattâbî, *Şe'nü'd-du'a'* (nşr. Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk), Dimaşk 1404/1984, s. 86-87; Ebû Abdullah el-Halîmî, *el-Minhâc fi şu'abi'l-imân* (nşr. Hilmi M. Fûde), Beyrut 1399/1979, I, 200, 207-208; Abdülkâhir el-Bağdâdî, *el-Esmâ' ve's-şifât*, Kayseri Râşid Efendi Ktp., nr. 497, vr. 200*-201*; Kuşeyrî, *et-Taḥbîr fi't-tezkîr* (nşr. İbrâhîm Besyûnî), Kahire 1968, s. 82; Gazzâlî, *el-Maḥşadü'l-esnâ* (Fazluh), s. 145-146; Fahrreddin er-Râzî, *Levâmî'u'l-beyyînât* (nşr. Tâhâ Abdür-raûf Sa'd), Beyrut 1404/1984, s. 322-325.

BEKİR TOPALOĞLU

MUKADDİME

(المقدمة)

Kıyasta kendilerinden sonucun çıkarıldığı önermelerden her biri için kullanılan mantık terimi (bk. KIYAS).

MUKADDİME

(المقدمة)

İslâm kitap telif geleneğinde eserlerin başındaki önsöz veya girişin adı.

Sözlükte "öne geçmek" anlamındaki **kudûm** masdarının "tef'il" kalıbından ismi-fâili olan **mukaddime** kelimesinin anlamından (öne geçen) hareketle ordunun öncü birliğine "mukaddimetü'l-ceyş" adı verilmiş, buradan istiare yoluyla kitapların ve ilmî bahislerin başında yer alan önsöz, sunuş ve giriş yazılarına da mukaddime denilmiştir. Arap dilinde mukaddime terimi ilk defa "kıyas ve istidlâlde bir çıkarımın veya sonuç önermesinin kendilerine dayandığı öncül önermeler kümesinden her biri" karşılığında mantık ilminde ortaya çıkmış, daha sonra kelâm ilminde ve fıkıh usulünde kullanılmaya başlanmıştır (bk. KIYAS). Kelimenin "önsöz" veya "giriş" anlamını kazanması bu süreçten sonradır.

Klasik kaynaklarda mukaddimenin "mukaddimetü'l-kitâb" (önsöz) ve "mukaddimetü'l-ilim" (giriş) şeklinde iki kısma ayrıldığı görülmektedir. Mukaddimetü'l-kitâb mahiyetindeki girişlerde eserin adı, yazılış sebebi, konusu, amacı, önemi, başlıca bölümleri ve muhtevası tanıtılır, kime ithaf edildiği belirtilir, telifinde izlenen yöntemden ve karşılaşılan güçlüklerden söz edilir. Ziyâeddin İbnü'l-Esir'in *el-Meşelû's-sâ'ir*'i, Safedî'nin *el-Vâfi bi'l-vefeyât*'ı, Zemlekânî'nin *et-Tibyân fi 'ilmi'l-be-yân*'ında görüldüğü gibi bazı mukaddimelerde aynı konuda daha önce yazılmış eser ve kaynakların adları ile bunların eleştirileri de yer alır. Mukaddimetü'l-ilim ise telifin ait olduğu ilim dalının tanımı, konusu, amacı, yararı gibi temel bilgiler verilir. Bu tür mukaddimeler bazan müstakil bir kitap olacak hacme ulaşabildiği gibi bazan bir kitabın ana bölümlerine (bab) ve alt başlıklarına (fasl) "mukaddimetü'l-bâb" ve "mukaddimetü'l-fasl" diye adlandırılan girişler de yazılmıştır.

Mukaddimenin yanı sıra "medhal, fâtiha(tü'l-kitâb), dîbâce, temhîd, tavtiye, hutbe, tasdîr, takdîm, takdime, sadrû'l-kitâb, risâletü'l-kitâb" gibi birçok terim kullanılmıştır. Mukaddime ve tavtiye Câhiz (*Risâletü'l-mesâ'il*, IV, 65), mukaddimetü'l-kitâbı Zemahşerî (*el-Fâ'ik*, I, 46), medhali Hamza el-İsfahânî (*Sevâ'irü'l-emşâl*, s. 46), takdimeyi Hattâbî (*Ğarîbü'l-ḥadîs*, I, 52) ilk defa terim olarak kullanmıştır. Hutbenin ise Ebû Hayyân et-Tevhîdî (*el-Beşâ'ir*